

KAI KURIE BEASMENIŲ SAKINIŲ TIPAI MALKAVOS TARMĖJE
(BTSR, Magiliovo srt., Mstislavlio rajonas)¹

M. SIVICKIENĖ

Beasmenių sakinių klausimas lietuvių kalbos tarmėse, be abejo, labai įdomus iš viso, o juo labiau, kad tokie sakiniai nėra plačiau nagrinėti ir lietuvių literatūrinėje kalboje. Dėl pastarosios priežasties susidaro daug sunkumų, aprašant tarmės beasmenius sakinius.

Mokykloms skirtuose lietuvių kalbos vadovėliuose apsiribojama tik keliais beasmenių sakinių, nusakančių gamtos reiškinius ar fizinę bei psichinę žmogaus būklę, pavyzdžiais. Apeinamas struktūrinis bei semantinis beasmenių sakinių įvairumas.

J. Jablonskio sintaksėje tiesiog apie beasmenius sakinius kalbama labai trumpai (duota definicija ir keletas pavyzdžių), bet, kalbant apie pagrindines ir antrininkes sakinio dalis, duodama daug įvairių pavyzdžių, kurių tarpe yra ir beasmenių konstrukcijų, nors jos ir nepriskiriamos prie pastaryjų.²

Kiek smulkiau ties lietuvių kalbos beasmeniais sakiniais sustoja M. Durys³. Jis kalba ir apie tokius beasmenius sakinius, kurių tariniu eina dalyvis, asmeninis veiksmožodis, turis beasmenę reikšmę ir t. t. Bet pati M. Durio pažiūra į gramatikos klausimus dažnai formalistinė. Vadovėlio pratarmėje Durys sako, kad jis tiesiog vadovavosi M. Peškovskio „Русский синтаксис в научном освещении“. Bet jeigu M. Peškovskio sintaksėje kalbos faktų dėstymas daugeliu atvejų prasilenkia su formalistiniu autoriaus nusistatymu, tai nedidelis Durio vadovėlis ir liko kiaurai formalistinis. Čia ne beasmenių sakinių reikšmė sąlygoja jų struktūrą, o atvirkščiai — forma nulemia turinį.

Šiame straipsnyje ne visai sutinkama su tradicine pažiūra į kai kurias čia nagrinėjamas sintaksines konstrukcijas.

¹ Šis straipsnis yra sutrumpintas kandidatinės disertacijos „Литовский говор в белорусском окружении (БССР, дер. Мальковка, Могилевской обл.)“ (rankraštis) skyrius. Disertacija arginta Leningrado Lenino ordino Valstybiniam A. Ždanovo vardo universitete 1956 m. Joje aprašoma Malkavos kaimo tarmės fonetika, morfologija ir kai kurie sintaksės klausimai. Smulkiau apie tai ir apie tarmės kilmę žr. to paties pavadinimo autoreferate.

² Rygiškių Jonas, Lietuvių kalbos sintaksė, 10, 19–26, Seinai, 1911.

³ M. Durys, Lietuvių kalbos sintaksė, Kaunas, 1927.

Beasmeniais sakiniais laikomi tokie sakiniai, kurie neturi gramatinio veiksmo, išreikšto vardininko linksniu ir nusakančio veiksmo veikėją arba tam tikros ypatybės turėtoją; tokių sakinių tarinys nesusijęs su asmens kategorija.

Straipsnyje aprašoma Malkavos tarmei būdingesni beasmeniai sakiniai. Jie klasifikuojami pagal sudėtį. Išskiriamos ir kai kurios semantiniu atžvilgiu ryškesnės grupės.

I. BEASMENIAI SAKINIAI SU BEASMENIAIS AR BEASMENIŠKAI PAVARTOTAIS VEIKSMAŽODŽIAIS

1. Beasmeniai sakiniai, nusakantieji įvairius gamtos reiškinius

Pagrindine sakinio dalimi (tariniu) eina beasmeniai ir beasmeniškai pavartoti veiksmažodžiai. Tarinys turi esamojo, būtojo ir būsimojo laiko 3-jo asmens formą. Pvz.: Ale teip spakainiai (ramiai) *lyja*⁴; Vakar labai *ke.pina.*; Perniai labai *kepindava.*; Vėl *isipaga.di.ja.* (išsigiedrino); Lauki *šūla*; Pa.piet vėl *šūtins*; Ai, daug *prisni.ga.*; Jau de.nos kiek *prizdēja.*; *De.noja*; Kai *iside.nos* (išsidie.nos), tai ir *isipaga.dis*; Un pa.vakarius *pradēja. laščiot.*⁵

Tarmėje šalia šių beasmenių sakinių pasitaiko ir asmeninių, pvz.: *rytas aušta, lietus lyja, vakaras jau sute.ma., grauzmas (griaustinis) graudžia...*

Tokių sakinių atsiradimą A. Šachmatovas aiškina vėlesniu subjekto pridėjimu prie beasmenio sakinio dėl asmeninių sakinių įtakos. Priešingos nuomonės (kuriai pritaria ir M. Durys savo sintaksėje) yra M. Peškovskis. Jo supratimu asmeniniai sakiniai **lietus lyja, aušra aušta** ir t. t. yra ankstyvesni, ir tik vėliau, ėmęs kritiškai galvoti, žmogus atmeta tariamo veikėjo pavadinimą, tuo pabrėždamas tikrosios priežasties (tikrojo veikėjo) nežinojimą.

2. Beasmeniai sakiniai, išreiškiantieji psichinę bei fizinę žmogaus būklę

Tariniu eina tik beasmeniai veiksmažodžiai 3-jo asmens formoje. Jie taip pat gali būti būtojo (kartinio ir dažninio), esamojo ir būsimojo laiko, pvz.: Kojas *ge.lia*; Dunti. *baūdžia* (maudžia); Man teip pusiáuji. *sopa*; Matai, le.žiu.vi. jai *niešti*; Vis galvu. *ne.štédava.*; Vakar galvu. *sa.pėja.*; Neskaityk, galvu. *sa.pės...*

Tarmėje greta tokių beasmenių konstrukcijų dažnai vartojamos, gal būt, naujesnės asmeninės konstrukcijos, plg.: *Oi, lūpa.s sopa labai; Galvą pradė sa.pėt; Aštirpa. runka; Jam runka.s knieti, kadnieč* (būtinai) *kad teip padaryt; Nosis niešti, mirs kas; Kaip sopa ažu.pinčiai, tai pre.ma* (tiesiog) *ra.du. nėra...*

Verta pastebėti, kad su veiksmažodžiais **sopa, niešti, peršti** vartojamas ir galininko, ir vardininko linksnis. Bet su veiksmažodžiais **užtirpsta, tvinksta,**

⁴ Norint tiksliau perteikti tarmės fonetiką vartojama fonetinė transkripcija, tik žymiai suprastinta. Garsų pusilgumas žymimas tašku žemai iš dešinės garso ženklo pusės. Kirčiuoti ilgieji balsiai žymimi kaip lk. Kirtis ir garsų minkštumas parodytas tik atskirais atvejais.

Skliausteliuose paaiškinami kai kurie tarmės žodžiai.

⁵ Bendraties galinis t tarmėje dažniau esti minkštas.

kniėti vartojamas tik vardininkas, o su veiksmožodžiais **gelia**, **maudžia** — tik galininkas.

Toks dvejopas šių sakinių vartojimas būdingas rytų aukštaičių ir dzūkų tarmėms.⁶

Literatūrinėje kalboje tokiais atvejais daugiau vartojamos beasmenės konstrukcijos, t. y. su galininku.

Šios grupės beasmenių sakinių tarpe yra ir kitokių pagal sudėtį ir reikšmę sakinių, pvz.: *Ale ži.na.t, prisvarga. jau*; *Tadu jai labai pazbaisa.* (pasidarė baisu); *Paru.pė* (parūpo) *padabot*, kas ti de.das; *Ajagi, kaip gert noris...*

Kai kuriuose jų beasmenis ar beasmeniškai pavartotas veiksmožodis kartu su bendratimi sudaro suvestinį tarinį (*gert noris, paru.pė padabot*).

II. BEASMENIAI SAKINIAI SU BŪTOJO LAIKO BEVARDĖS GIMINĖS DALYVIU

1. Tai labai plačiai tarmėje vartojami sakiniai.

Priklausomai nuo to, kaip išreikštas veikėjas, šiuos sakinius skirstome į dvi grupes: sakiniai su nenurodytu veikėju ir sakiniai, kuriuose veikėjas išreikštas kilmininko linksniu.

1. Sakiniai su nenurodytu veikėju, pvz.: *Atvažia.va. imt, tai sa.ka., va gerai sukrąuta* (apie šieną); *Negrėpta* ut lik tiem žaliem; *Čia jau pravarūoni.ta* (pražiopsota); *Vynas tru.puti. nugerta bu.va.*; *Jai paļtas ge.ras nu.pirkta*; *Vi.sa.s ku.pnsa.s nukinkinta* (išversta) *bu.va.*; *Stovi ca.gla.s* (plytos) *sugriduta*; *Zadotkas* (avansas) *bu.va. duota...*

Kaip matyt iš pavyzdžių, čia galimi du atvejai. Vienuose sakiniuose yra vardininko linksniu pasakytas daiktavardis, kituose jo nėra.⁷ Dėl veikėjo visiško nebuvimo sakinyje, objekto vardininkas tartum įgauna veiksnio prasmę.

Toks sakinių prasmės pakeitimas, kada jie savo forma priartėja prie prastų asmeninių sakinių yra žinomas ir kai kuriose rusų kalbos tarmėse.⁸

J. Jablonskis tokius sakinius su vardininko linksniu, nors tas vardininkas reiškia objektą, priskiria prie asmeninių sakinių.⁹ Iškyla klausimas, kodėl tuose sakiniuose tariniu eina bevardės giminės dalyvis ir kodėl jis nėra suderintas su veiksnium. Į šį klausimą Jablonskis atsakymo neduoda. Greičiausiai, bevardės giminės dalyviai čia vartojami todėl, kad nepasakytas veikėjas.

2. Sakiniai su veikėju kilmininko linksnyje. Veikėju, išreikštu kilmininko linksniu gali eiti įvardžiai arba tikriniai daiktavardžiai, pvz.: *Kinduriu. ra.da.m,* kai *atvažia.va.m, ineita* naujuosna namuosna iš kurnica.s (iš dūminės); *Jau*

⁶ Kai kuriuose puslapiuose tokių sakinių pavyzdžiai sutinkami J. Špechto *Litauische dialektische Texte aus Russisch Litauen*, Leipzig, 1920, o taip pat J. O t r e m b s k i o *Wschodniolitewskie narzecze twereckie*, cz. I. Kra k ó w, 1934.

⁷ Abi šių sakinių rūšys yra būdingos šiaurės rusų tarmėms; žr. A. Б. Ш а л и р о, *Очерки по синтаксису русских народных говоров*, 144–145, Москва, 1953. Apie jų vartojimą rusų kalbos raminkluose žr. С. Д. Н и к и ф о р о в, *Глагол, его категории и формы в русской письменности II-й пол. XVI в.*, 321, 1952.

⁸ Ф. Д. Ф и л и н. *Заметки о записях материалов по синтаксису.* — „Бюллетень диалектологического сектора Института русского языка“, вып. 4, 45–47, 1948.

⁹ *Rygiškių Jono Lietuvių kalbos sintaksė*, 30, Seinai, 1911.

nume.gota gerai *mūsu.*, pradėja. stukset (belsti); Sodi *ke.no* tai *būta*; Jo jau *ata.nešta* malku.; *Ma.na. nuveita* nēr žinia.s kur; Viešnia.s ata.ja., a. *ma.na.* kvartu.kas (žiurstas) *ažu.miršta* nusimt; *Levasios prigriāuta* šiena. su rugėnu...

Konstrukcijas su bevardės giminės būtojo laiko neveikiamosios rūšies dalyviais ir veikėjo kilmininku F. Špechtas laiko lenkiškomis¹⁰, tačiau teisingiau būtų jas laikyti bendromis lietuvių ir slavų kalboms; tai rodo platus jų vartojimas lietuvių ir rusų kalbos tarmėse.

III. BEASMENIAI SAKINIAI SU MODALINIAIS ŽODŽIAIS

Suvestinis tarinys susideda iš bendraties, kuri pasako veiksmą, ir modalinio žodžio, rodančio laiką ir veikslą. Dažniausiai vartojami šie modaliniai žodžiai: *(ne-)reikia*, *(ne-)priseis*, *(ne-)teks*, *(ne-)muožna*, *(ne-)galima*.

Šis sakinių tipas jungia dvi sakinių rūšis: sakinius su objekto vardininku ir sakinius su veiksmo objektu kituose linksniuose.

1. Beasmeniai sakiniai su modaliniais žodžiais tarinyje ir objekto vardininku. Tokie sakiniai vartojami tarmėje labai dažnai, pvz.: Jau *u.gnis raikia dekt*; Kibà (jeigu tik) *sulis*, tai *raiks kratyt šienas*; *Nuvelst silke. neraikia.*, tik *nulu.pt*; *Runka.s* niekaip *nemuožna atvelet*; *Raiks* jau dabar *neu.turt* (nekalbēt) *niekas*; Man *taisyt raikia dunkšti.s* (stogas); Ryt kažna. ar *priseis šienas džiovint...*

Lietuvių kalbos vadovėliuose tokius sakinius priimta laikyti asmeniniais, turinčiais abi pagrindines sakinio dalis. Vardininko linksnis kartu su bendratimi laikomas suvestiniu veiksniu, o modalinis žodis — tariniu.

Teisingiau būtų priskirti tokius sakinius prie beasmenių su suvestiniu tariniu (modalinis žodis + bendratis). Veiksniu laikyti čia vardininką gal ir ne visai teisinga, nes jis reiškia objektą. Čia vardininkas turi galininko reikšmę, o bendraties kaip suvestinio tarinio dalies prijungimas prie vardininko, atitraukimas jos nuo modalinio žodžio yra dirbtinas.

Literatūrinėj kalboj vardininko vietoje tokiuose sakiniuose vis daugiau vartojamas galininkas. Tai pastebi J. Žiugžda¹¹. Sakiniuose, kur vietoj vardininko pavartotas galininkas, J. Žiugžda mato pagrindinių sakinio dalių išraiškos pasikeitimą. Sakinys **vasarą tenka daržai laistyti**¹² jo nagrinėjamas taip: **daržai laistyti** suvestinis veiksnyš, **tenka** — tarinys, o sakinyje **vasarą tenka daržus laistyti** veiksniu laikoma tik **laistyti**, o tariniu — **tenka**. Iš tikrųjų jokių pasikeitimų pagrindinių sakinio dalių sudėtyje čia neįvyksta, tik visiškai išryškėja papildinys galininko linksnyje. J. Jablonskis, kalbėdamas apie sakinius su vardininku ir suvestiniu tariniu¹³, nurodo, kad tokius sakinius nagrinėjant gali būti daug subjektyvumo. Sakinyje **reikia rugiai kirsti**, klausiant, kas reikia daryti, veiksnyš bus **rugiai kirsti**, o klausiant, kas pasakoma apie rugius, atsakysim: **rugiai kirsti reikia**. Vadinas, **reikia kirsti** laikysim tariniu.

¹⁰ F. Specht, min. veik., 69–70.

¹¹ J. Žiugžda, Lietuvių kalbos gramatika, 2, 8, 1955.

¹² Pavyzdys imtas iš ten pat.

¹³ Rygiškių Jono Lietuvių kalbos sintaksė, 25–26, Seinai, 1911.

Kaip matome, J. Jablonskis neduoda kokio nors kriterijaus, pagal kurį galima būtų priskirti bendratį prie veiksnio ar tarinio, nurodydamas, kad tai priklauso nuo klausimo, loginio kirčio ir t. t.

Analoginės konstrukcijos su galininko reikšmės vardininku vartojamos šiaurės rusų tarmėse¹⁴, o iki 18 a. buvo vartojamos ir rašomojoje rusų kalboje.¹⁵

2. Beasmeniuose sakiniuose su suvestiniu tariniu, susidedančiu iš modalinio žodžio ir bendraties, papildiniu gali eiti kilmininko linksnis.

Kilmininko vartojimą visada čia sąlygoja daiktavardžio ar veiksmažodžio semantinė reikšmė, pvz.: *Raiks susmal't dabar miežiu.* (dalį jų, ne visus kiek yra); *Do man raiks ža.les pasraut* (priešdėlis pa- parodo veiksmo nepilnumą); *Nēr kadu sedi, Pranokas atvažiuos, raikia re.šutu. jam atne.št; Raikia duot jam kruopu.,* tegu ēda...

Jeigu tokio sąlygojimo nėra, vartojamas vardininko linksnis, plg.: *Raikia sumalt rugiai* (visą atsargą); *Muožna išraut aguona.s; Nemuožna miltai iškratyt,* ku. nori daryk ir t. t.

3. Tarmėje dažni ir kiek kitoki šios grupės beasmeniai sakiniai. Tai sakiniai tokios pat konstrukcijos, tik juose nėra modalinio žodžio — jis tik numanomomas. Su tranzityviu veiksmažodžiu vartojamas taip pat vardininkas, pvz.: *Kur to ža.le do gaut; Čia liesva.s* (kopėčios) *paduot.* ar per tos nulipsi; *Kur a.mi.s dēt, pinigai...*

4. Dažnai vartojami beasmeniai sakiniai su modaliniais žodžiais ir netranzityviniu veiksmažodžiu bendratimi, pvz.: *Pasilset un ke.lia. raikia* (prieš kelionę); *Šiunde važiuot in posa.džia. raikia;* *Maž do un bazora. (i turgų) priseis nuveit; Nemuožna un jo jot* (ant arklio).

5. Įdomi dar viena tokių beasmenių sakinių rūšis. Prie suvestinio tarinio (modalinio žodžio ir bendraties) gali būti pritapus būtojo kartinio laiko veiksmažodžio „būti“ 3-jo asmens forma. Pvz.: *Ryt raikē. bu.va. blynu. isike.pt;* *Pirtis raikē. bu.va. pasku.rint,* nēr kadu; *Sakau, maž (gal) pasilset jau raikē. bu.va.; Raikē. bu.va. lik šiol ir atait, nēr ir nēr; Raikē. bu.va. jau pape.taut...*

Šitie sakiniai savo reikšme panašūs į tariamąją nuosaką, t. y. jais pasakomas realiai nevykstaš, bet pageidaujamas veiksmas. Plg.: *Ryt reikētų blynu išsikept.* „Buvo“ juose nepabrėžia būtojo laiko.

Veiksmažodis „buvo“ tokiuose sakiniuose neabejotinai atsirado dėl slavų kalbų įtakos. Plg. *Завтра надо было бы блинов испечь.*

Rusų, baltarusių, lenkų kalbose „reikia“ нужно, трэба, trzeba — predikatyviniai žodžiai su modaliniu atspalviu priskiriami prie būsenos kategorijos. Su jungtimi „быть“ jie vartojami kaip tarinys. Šiose slavų kalbose „reikia“ savaime negali išreikšti gramatinio laiko, o tik pasako būseną su modaliniu atspalviu. Tuo tarpu lietuvių kalboje „reikia“, nors ir reiškia reikiamybės sąvoką kaip būseną, vis dar yra veiksmažodis ir gali išreikšti veiksmažodžio laikus be jungties „būti“. Todėl „buvo“, pridėtas prie „reikėjo“, prasmės atžvilgiu nieko naujo neduoda, tik pabrėžia veiksmo nerealumą.

¹⁴ Бюллетень диалектол. сектора АН СССР. вып. I, 17, 1947.

¹⁵ А. Б. Шапиро, Очерки по синтаксису русских народных говоров, 141—142, Москва, 1953.

Tokios konstrukcijos sakinių pasitaiko ir kitose tarmėse, pvz., Tverečiaus tarmėje¹⁶, taip pat ir Linkmenų tarmėje, nuo kurios atskilo Malkavos tarmė. Tai reiškia, kad jie atsirado anksčiau negu aprašomoji tarmė atsidūrė baltarusių kalbos aplinkoje.

J. Špechtas duoda tokių pavyzdžių jau iš „Summa arba trumpas išguldymas Ewangelių szwentų“.

IV. BEASMENIAI SAKINIAI SU BEVARDĖS GIMINĖS BŪDVARDŽIAIS

Šiuose sakiniuose tarinys išreikštas bevardės giminės būdvardžiu. Veikėjo buvimo atžvilgiu šie sakiniai nevienodi. Vienuose jų tariniu išreikšta būseną nesusieta su jokių veikėju, kituose — jis numanomas arba išreikštas naudininko linksniu, pvz.: Pre. saulai teip *balta*; In saula.s labai *sveika*; Ai, *bloga* be duntu.; Matai, kaip par mus *ramu* (linksma); Gal *neramu* (liūdna) Malkava.j, kai jauniem, tai vis miesti *geriau...*

Dažnai čia tariniu eina slaviškas *baikia* // *baika* reiškias: nebloga, gera, gerai (plg. bltr. байка = басня), pvz.: Kad ir užlyt trupučiu.ku., tai *baika*; Šiunde *baikia*, nelabai karšta; Jau kai rugius suveš, tai tadu *bus baika...*

„Baika“ tarmėje įgavo bevardės giminės būdvardžio prasmę. Tariniu ar tarinio sudėtyje jis gali eiti ir asmeniniuose sakiniuose, pvz.: *Kas metai mūs bulba.s baikia*; *Kalniai* (kailiniai) *bus baika...*

Panašia prasme (nebloga, gera, gerai) žodis байка vartojamas, matyt, ir kai kurių baltarusių tarmių¹⁷.

V. SUDĖTINIAI BEASMENIAI SAKINIAI

Malkavos tarmėje plačiai vartojami tokios konstrukcijos beasmeniai sakiniai:

1. $\left\{ \begin{array}{l} \text{nėra} \\ \text{yra} \end{array} \right. + \text{kas} + \text{esam. 1. 3 a. veiksmažodžio forma}$

Pavyzdžiai: *Nėr kas ra.ša.* (nėra apie ką rašyti); *Nėr kas valga.* (nėra ko valgyti, maisto); *Nėr kas rauna* (nėra žolės); *Nėr kas pe.ni* (nėra kiaulės); Paliūte. (lietingas laikotarpis), tai *nėr kas dirba* (nėra ko dirbti); *Yra kas pjauna* (geri javai); *Yr kas ma.la.* (yra grūdų), tik *nėr girnu.*; *Yr kas siu.va* (yra medžiagos), tik neturiu čėsa. (laiko).

2. $\left\{ \begin{array}{l} \text{nėr} \\ \text{yra} \end{array} \right. + \text{kur, kada} + \text{esam. 1. 3 a. veiksmažodžio forma.}$

Pvz.: *Tai čia nėr kur mauda.s* (nėra kur maudytis); *Nėr kadu ir apselka*; *Gal nebu.va. kadu ra.ša.*; *Nėr kur de.da la.pai*; *Aš girdejau, ale nebu.va. kadu klau.sa.*; *Yr kur ga.na.* (yra kur ganyti); *Yr kadu čia man ple.pa...*

¹⁶ Žr. J. Otrębski, Wschodniolitewskie narzecze twereckie, cz. I, 400.

¹⁷ D. Telentiuko neatspausdintoje kandidatiniėje disertacijoje „Исследование в области белорусской диалектологии“, Пинск, 1949, randame pavyzdį „Тэпер зайхаты у Пинск, байкы, а рачэ, прауда шчо было трудно“.

Tai savotiški sudėtiniai beasmeniai sakiniai su beasmeniais pagrindiniais, kuriuose yra tik tarinys, išreikštas būvį reiškiančiais veiksmažodžiais **nėra**, **yra**, ir beasmeniais papildinio šalutiniais sakiniais (*kas raša*, *kas valga*, *kur mauda.s* ir t. t.).

Šie sakiniai įdomūs tiek sudėties, tiek reikšmės atžvilgiu. Kaip matyt iš paaiškinimų, sakiniuose su įvardžiais vardininko linksnis „kas“ reiškia objektą. Kai kuriose kitose tarmėse tas „kas“ reiškia veikėją (*nėr kas valgo* — nėra valgytojo).

Lietuvių kalbos vadovėliuose tokie sakiniai nėra nagrinėti. J. Jablonskis, kalbėdamas apie pagrindines sakinio dalis, duoda daug tokių pavyzdžių iš įvairių tarmių.¹⁸ Ir neatsižvelgiant į tai, ar juose vardininkas reiškia objektą ar veikėją, vardininkas ir veiksmažodžio forma laikomi loginiu veiksmiu.

Malkavos tarmės atžvilgiu tai būtų neteisinga, nes čia vardininkas reiškia objektą. Išreiškiant veikėją, vartojamas naudininkas: *Nėr kam aina* (nėra žmogaus, kuris eitų); *Yr kam padeda* (yra padėjėjas); *Nėr kam padeda* (nėra padėjėjo).

Galimas daiktas, kad visuose šių konstrukcijų šalutiniuose sakiniuose veiksmažodžiai **rašo**, **valgo** ir t. t. tik savo forma sutampa su 3-jo asmens forma. O pagal savo kilmę čia yra kokio nors kita forma. Jablonskio pavyzdžiai rodo, kad tarmėse čia įvairuoja veiksmažodžio forma. Čia gali būti: esam. l. veikiamosios rūšies dalyvis, liepiamoji nuosaka, tariamoji nuosaka ir t. t. 3-jo a. forma šituose sakiniuose savo prasme primena beasmenius veiksmažodžius, nes jie taip pat nenurodo veikėjo.

Šalia sakinių: *nėr kas valga*, *nėr kur mauda.s*, *nėr kam aina* vartojami ir sakiniai su bendratimi: *nėr ko valgyt*, *nėr kur maudytis*, *nėr kam ait*, *yr kam padėt* ir t. t.

Nustatyti kokių nors tokio skirtingo vartojimo dėsnų nepavyko.

Be abejo, visi šie sakiniai labai įdomūs sudėties ir reikšmės atžvilgiu ir turi būti plačiau nagrinėjami, remiantis kitų tarmių duomenimis.

НЕКОТОРЫЕ ТИПЫ БЕЗЛИЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В ГОВОРЕ ДЕР. МАЛЬКОВКА

(БССР Мстиславльский р-н Могилевской обл.)

М. К. СИВИЦКЕНЕ

Резюме

В статье даётся описание наиболее характерных для говора дер. Мальковка безличных предложений. Безличные предложения рассматриваются главным образом с точки зрения их состава и выражения сказуемого.

Рассматриваются следующие типы предложений:

1. БЕЗЛИЧНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С БЕЗЛИЧНЫМИ ИЛИ БЕЗЛИЧНО УПОТРЕБЛЕННЫМИ ГЛАГОЛАМИ;

¹⁸ Rygiškių Jono Lietuvių kalbos sintaksė, 25, Seinai, 1911.

II. БЕЗЛИЧНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С НЕРОДОВЫМ СТРАДАТЕЛЬНЫМ ПРИЧАСТИЕМ ПРОШЕДШЕГО ВРЕМЕНИ (В СКАЗУЕМОМ). Эти предложения широко распространены в говоре. Среди них различаются предложения с неуказанным производителем действия и предложения с указанным производителем действия (в родительном падеже). В первых предложениях употребляется дополнение в именительном падеже. Из-за полного отсутствия реального субъекта действия именительный падеж объекта переосмысливается, приближается по значению к носителю состояния, выраженного причастием. Например, *Jai pa' tas ge. ras nu. pirhta* (для неё хорошее пальто куплено). В своей грамматике И. Яблонский относит такие предложения к личным.

III. БЕЗЛИЧНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С МОДАЛЬНЫМИ СЛОВАМИ. Здесь наиболее интересными являются предложения с модальными словами и именительным падежом в объектном значении. *Nuvelet silke. neraike* (буквально; помыть сеledка не надо). В грамматиках литовского языка такие предложения также относятся к личным. Инфинитив и именительный падеж существительного рассматриваются как сложное подлежащее, а модальное слово — как сказуемое.

Этот тип предложений включает в себя несколько разновидностей и среди них предложения, в которых сложное сказуемое (модальное слово + инфинитив) под влиянием славянских языков осложнено формой 3 лица прошедшего времени глагола „быть“: *Ryt raike. bu. va. blyni. isikept* (Буквально: завтра надо было блинов испечь). Влияние давнее, т. к. подобное осложнение сказуемого встречается и в Линкмянском говоре (от которого откололся Мальковский говор) и в других говорах.

IV. БЕЗЛИЧНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С НЕРОДОВЫМ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫМ. В качестве сказуемого может употребляться слово *baika* со значением „хорошо“, „ничего“ (ср. белорус. байка = басня), которое осмысливается как неродовое прилагательное.

V. СЛОЖНЫЕ БЕЗЛИЧНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ. Как сложные рассматриваются предложения типа: *nér (yr) kas valga.* (буквально: нет (есть), что едят), *nér (yr) kadu apsvelka* (буквально: нет (есть) когда одевается). Главные предложения составляют глаголы бытия (есть, нет). В придаточных дополнительных с местоимениями именительный падеж местоимения „kas“ обозначает объект. Глагол в них, по-видимому, только соотносится с формой 3-го лица, а по происхождению может быть иной формой. По говорам здесь выступают разные глагольные формы.